

jrg. 1 nr. 2
december 1993

G A M M A

α Teilhard de Chardinvereniging i.o. Ω

Medewerkers

Karin van Aalst, mevr.
Nike Böck, mevr.
Ton Borsboom, drs.
Chris Dompelaar, dhr.
Hans C. Mol, dhr.
Herman N. Teuben, mr.dr.

Eindredacteur

Henk Hogeboom van Buggenum

Redactieadres

H.J.Hogeboom van Buggenum,
Op de Wieken 5
1852 BS Heiloo
tel. 072 - 33 26 90

**Abonnementen en
lidmaatschap**

fl. 20,-- per jaar (van 1-9-93 t.m.
31-8-1994) op girorekening nr.
39 13 708 t.n.v. H.J.Hogeboom
van Buggenum, Op de Wieken 5,
Heiloo

Kopie voor GAMMA;**Reacties op artikelen e.dgl.:**

aan het redactieadres vóór 1 februari. Anonieme stukken worden niet geplaatst.

Advertenties

voorwaarden opvraagbaar bij de redactie: tel. 072 - 33 26 90

Omslag

uit: George Magloire
"Album Teilhard" (Editions Universitaires, Paris)

ISSN: 1570-0089**GAMMA**

tijdschrift voor groei in bewustzijn van de waarden van de mens, gebaseerd op de ideeën van Pierre Teilhard de Chardin (1881-1955);
verschijnt driemaandelijks: rond eind december, maart, juni en september

Inhoud

	Van de redactie	p. 03-04
Henk Hogeboom v. B.	Teilhard de Chardin en kerstmis	p. 05-08
A. den Doolaard	Uit het kerstverhaal: "Het staat zo stil te luisteren"	p. 09
redactie	Groei? - Uit een interview met Wouter van Dieren	p. 10-11
Karin van Aalst	De vlinderjacht	p. 12
Chris Dompelaar	Dag en nacht (gedicht)	p. 13
Chris Dompelaar	Vurige tongen (gedicht)	p. 14
Flora Lewis	Gevraagd: Opvolger van Karl Marx	p. 15-16
redactie	Teilhard en het marxisme	p. 17-19
redactie	In memoriam dr. B. Delfgaauw	p. 19
redactie	Foto's van de wetenschappelijke expedities van Teilhard de Chardin	p. 20
Ishmael ben Elisa	Kerst, een bron van licht (gedicht)	p. 21
Robert Muller	Mijn teilhardiaanse bewustzijnsflitsen	p. 22-25
Herman Teuben	De nieuwe openbaring van de kosmische Evolutie	p. 26-27
redactie	Pro-GAMMAatjes	p. 28-29

ISSN: 1570-0089

Van de redactie

Een kleine groep van "Vrienden van Teilhard de Chardin" biedt u ter bezinning met kerstmis en voor een goede start in het nieuwe jaar dit tweede nummer van *GAMMA*¹ aan. Wij hopen dat de kwaliteit van onze artikelen nog meer mensen zal doen besluiten tot onze kring toe te treden, zodat kan worden overgegaan tot het definitief oprichten van een vereniging of stichting. Deze zou vervolgens door het gehele land studiecentra kunnen opzetten met werkgroepen, die zich bezighouden met het uitdragen van Teilhards ideeën. Zo zouden er bijvoorbeeld werkgroepen voor educatie/onderwijs, voor theologie, sociologie, economie, ethiek in geneeskunde en biologie, enz. kunnen ontstaan.

Het tijdschrift *GAMMA*, dat in de naam een link wil leggen tussen alfa- en bètawetenschappen, en aangeeft, dat we nog ver verwijderd zijn van Teilhards punt Omega, zou hun activiteiten kunnen bundelen en uitdragen. Naast deze min of meer actieve vrienden zijn er natuurlijk ook mensen, die zich als belangstellende lezer alleen op het tijdschrift *GAMMA* willen abonneren en zich daarom aansluiten. Als hun aantal groeit, zal dit op het formaat van het blad en de artikelen daarin een gunstige uitwerking hebben. We zouden ermee een aanzet kunnen zijn tot bundeling van de vele spirituele krachten in ons land en daarmee tot hun versterking.

Op 6 november bezocht ik de open dag van de Stichting voor Actieve Geweldloosheid. Er werd zeer geïnspireerd gediscussieerd na de inleidingen van de theologe M. v.d. Ende, prof. L. Vriens en de heren P. Dijkstra en W. Robben. Men zoekt een weg om greep te krijgen op het kleine zeer van alledag en het grote geweld in de wereld. Maar ... wat is precies 'geweld'? En is 'geweldloosheid' het 'ontbreken van geweld', waardoor alle spanning uit de wereld raakt, met saaiheid en verveling als dodelijk alternatief? In de naam van haar basisopleiding 'tot actieve geweldloosheid' drukt de Stichting al uit, dat haar dit geenszins voor ogen staat. Ik vind deze opleiding een geweldig initiatief, omdat het de hoop levend houdt, dat de wereld maakbaar is, mits ieder in zijn persoonlijk leven daaraan ook iets doet.

De 'filosofie' van Teilhard de Chardin bleek voor mij ook op deze open dag weer voldoende richtinggevend om al het beluisterde er zijn plaats in te kunnen geven. 'Geweld' is in deze filosofie onder de grote noemer te brengen van 'de geest, die zich nog niet heeft vrijgemaakt van de materie'. De materie is onderhevig aan entropie, een natuurkundige term voor verval, warmtedood. Daartegenover staat de levensstroom. Het geweld rondom kan mensen

¹ *GAMMA* mag door iedereen worden gecopieerd en verspreid. Het is ook in die zin te vergelijken met Russische 'samizdat'-geschriften.

tot tranen toe bewegen. Maar anderzijds kunnen we ook door de wondermooie uitingen van het leven in de kunst van de muziek of het gesproken woord tot tranen toe worden bewogen.

Hoe komt het, dat we huilen? De wetenschap van de fysiologie zal hiervoor ongetwijfeld een chemisch-natuurkundige verklaring geven. Maar daarmee is ze reductionistisch en in die zin juist één van de oorzaken van verdeeldheid (denk aan *kernsplitsing*). De kern zelf ervan blijft een mysterie. We mogen wel aannemen dat de tranen een zichtbare uiting zijn van de levensstroom, die ons allen met elkaar verbindt. Huilen van verdriet (om verdeeldheid bv. door geweld) en huilen van geluk (door het bevestigd worden van onze verbondenheid met de levensstroom) liggen op één lijn. Het is de lijn van de evolutie van het bewustzijn, die door de materie loopt vanaf de oerknal, toen ze maximaal verdeeld was, tot aan het punt Omega. Op dit punt zal de geest zich maximaal hebben bevrijd van de materie, van alles wat ons scheidt. Ieder van ons zal met zijn persoonlijke inbreng deel hebben aan het totale bewustzijn.

De opmerking, dat het zonder de spanning van het geweld zo dodelijk saai wordt op deze wereld, komt voort uit ons achteromkijken naar de richting van de oerknal, de verdeeldheid, het verleden, waarin de spanning steeds werd gezocht in de vernietiging. Kijkt men naar de toekomst, dan zal men zijn spanning moeten halen uit de vaardigheden en technieken, kunsten en wetenschappen, die met alle beschikbare middelen zoeken naar een steeds grotere verbondenheid (religio) met de schepper.

GAMMA poogt te laten zien op hoeveel gebieden Teilhard al inspireert tot groter bewustzijn.

TEILHARD DE CHARDIN EN KERSTMIS

Henk Hogeboom van Buggenum

In 1907 verscheen het boek "L'évolution créatrice"(De scheppende evolutie) van Henri Bergson (1859-1941). Teilhard de Chardin was in die tijd als docent natuur- en scheikunde werkzaam in Kaïro. Hij las het werk van de Franse filosoof en het maakte diepe indruk op hem. Volgens Bergson is de levensstuwkracht (*l'élan vital*) de oorzaak van het eeuwige worden; de evolutie is zuivere duur (*durée*) zonder einddoel. Vanuit een centrum zou a.h.w. door een duwtje in de rug (*vis a tergo*) een kracht voor een divergerende uitstraling van de vormen hebben gezorgd. Een soort uitdijend heelal dus. Teilhard zou hieraan in zijn evolutietheorie later een dimensie toevoegen, waardoor hun beider filosofie een wezenlijk verschil te zien geeft.

Bij een bepaalde verzadiging wordt stoom water. Op een dergelijke wijze valt het voor te stellen, dat door een verzadiging van in de materie aanwezig bewustzijn een andere vorm ontstaat. De vormen worden ingewikkelder naarmate het bewustzijn groeit. Dit uit zich met name in het hersenzenuwstelsel. Het bewustzijn, dat bij Teilhard van meet af in alle dingen aanwezig is, is het 'élan vital' van Bergson. Bij Teilhard ondervindt dit bewustzijn een aantrekkingskracht (*vis ab ante*) van zich zelf als de mens verschijnt. In dat stadium wordt het bewustzijn zich namelijk van zich zelf bewust. Dit is een begin van een vrijheid, die de 'duw in de rug' steeds minder nodig heeft. Door deze aantrekkingskracht wordt de aanvankelijke uitwaaiing van vormen in de diverse soorten levende wezens (de divergentie) tot een samenvloeien van diverse bewustzijnsstromingen in een centrum (convergentie).

Het bewustzijn vormt dus de centrale as van de evolutie zowel bij Bergson als bij Teilhard de Chardin. Bij Bergson stroomt dit echter voort in steeds elkaar openvolgende soorten vormen. Bij Teilhard krijgt de bewustzijnsstroom steeds meer vrijheid over de stof, de vormen waarin het nog verdeeld is. De aantrekkingskracht is het totale bewustzijn, hetgeen de totale vrijheid over de stof betekent, de totale onafhankelijkheid.

De eerste mens kende die vrijheid tegenover zijn omgeving nog slechts in zeer geringe mate. Hij was een *homo faber*, een mens, die het werktuig begon te maken, waarmee hij de natuur rondom zich probeerde te beïnvloeden. Van een beheersing van de natuur was bij zijn ontwakende bewustzijn voorslagnog geen sprake. Integendeel, de natuurkrachten beheersten hem en in het bewustzijn van zijn afhankelijkheid - een bewustzijn, dat vóór hem geen levend wezen had gekend - begon hij die natuurkrachten bovennatuurlijke eigenschappen toe te kennen. Zij werden zijn goden. Naarmate het bewustzijn van de mens echter groeit, neemt zijn vrijheid over de materie toe en zijn afhankelijkheidsbesef af. In onze tijd zijn er nog velen, die in een almachtige wetenschap geloven, waarop de

18e en 19e eeuw hun hoop op een oplossing voor de wereldproblemen hadden gevestigd. Het afhankelijkheids- of godsbesef bij hen is navenant klein. Daarnaast zijn er velen, die - gezien de toenemende wereldproblemen - de wetenschap zelfoverschatting verwijten. Een groeiend aantal van hen ziet in, dat de natuur slechts kan worden beheerst als de mens zijn bovennatuur erkent.

Het kerstfeest is in feite de erkenning door de mens van zijn bovennatuur. Het bewustzijn van 'geschapen te zijn' uitte zich bij de eerste mens in het vereren van vele goden als de vele facetten van zijn afhankelijkheid. Hoe meer echter het bewustzijn groeit, hoe sterker het besef wordt van de eenheid van God... en van de goddelijkheid van dit besef. God openbaart zich in de mens in het door hem geschapen bewustzijn. De definitieve bevestiging van deze openbaring vierten we met kerstmis.

In het kind Jezus openbaart God ons Zijn bedoeling met de schepping. Deze openbaring maakt ons duidelijk, dat wij niet op eigen kracht de wereld aan ons kunnen onderwerpen of dienstbaar maken, maar dat dit slechts kan in overeenstemming met de via Jezus aan ons geopenbaarde bedoeling van God. Dit bewustzijn is in de mens Jezus vlees geworden. Ons goddelijkheids- of afhankelijkheidsbesef werd geboren toen het bewustzijn daar rijp voor was.

Teilhard plaatst aldus de geboorte van het Christuskind op de hoofdas van de evolutie, de bewustzijnsstroom. Het totale proces van de evolutie moet beschouwd worden als de natuurlijke voorbereiding voor de menswording van God in Christus. Het in de stof (d.w.z. immanent) ontwikkelde bewustzijn, dat in de evolutie zijn hoogtepunt in de mens had gevonden door een 'vis a tergo', slaat om in een bewustzijn van een 'vis ab ante'. Door de hereniging van Christus bij de verrijzenis met de God de Vader wordt duidelijk, dat hier vanbuitenaf (dus transcendent) een ompoling heeft plaatsgevonden. De *evolutie* valt hier samen met wat Teilhard noemt een *involutie* (invouwing). God heeft het besef in zijn schepping gelegd, dat hij ons aantrekt. Na Zijn dood en verrijzenis laat de mens Jezus, die zich in de goddelijke persoon van Christus met de Vader verenigt, in ons het besef na te moeten groeien in de Geest van Christus. Teilhard noemt dit besef het 'christische'.

Zo werd de geboorte van Jezus een nieuw hoogtepunt in de evolutie van de mensheid. Het lijden van de mens thans valt te vergelijken met dat van de eerste mensen, die waren overgeleverd aan de natuurkrachten. Wij hebben de krachten buiten ons thans aardig onder controle, maar worden beheerst door de krachten in ons. Het bewustzijn dat zich in allerlei stromingen op het eigen belang richt in plaats van op de 'vis ab ante', de goddelijke aantrekkingskracht, houdt de mensheid verdeeld. Het is de Geest, die de eenheid schept; het is de Stof, die de verdeeldheid te zien geeft. Nog steeds is het bewustzijn bezig zich te bevrijden van de materie. Alles, wat verdeeldheid teweegbrengt, plaatst Teilhard aan de kant

van de materie. Dat betekent, dat oorlog, geweld, fraude, hebzucht, enz., enz. in diepste wezen slechts uitingen zijn van dezelfde verkeerde keuze. Wij hebben de vrijheid het 'christische' in ons tot ontwikkeling te brengen. Deze vrijheid schept een verantwoordelijkheid voor ieder van ons persoonlijk. Wij maken onze wereld zelf zoals hij is. Zolang hij zo is, als hij thans is, zijn we bezig Christus weer te kruisigen, terwijl wij met kerstmis zijn geboorte vieren.

De geweldige betekenis van Teilhards visie op *Het Verschijnsel Mens*, zoals zijn hoofdwerk heet, ligt niet zozeer in de uitzonderlijkheid van zijn ideeën op zich. Dat anderen vóór hem vaak in dezelfde richting hebben gedacht moge uit de volgende opsomming blijken:

De bioloog Edward O. Dodson wijst er in zijn boek *The Phenomenon of Man Revisited/A Biological Viewpoint on Teilhard de Chardin* in 1984 op, hoe hijzelf na het lezen van het werk van de bioloog John Scott Haldane eerder het plan had opgevat met twee medestudenten een evolutieër uit te werken. Dit kwam er niet van. Later vond hij het merendeel van zijn gedachten bij Teilhard terug. Het blijkt, dat er bijna dertig jaar na het verschijnen van *Het Verschijnsel Mens* voor Dodson slechts kritiek op bijzakenheden te geven is, maar dat de hoofdlijnen recht overeind staan. In een volgend nummer van *GAMMA* komen we op de inhoud van Dodsons werk terug.

De protestantse professor in de theologie Ernst Benz noemt in zijn werk *Schöpfungsglaube und Endzeiterwartung / Eine Antwort auf Teilhard de Chardins Theologie der Evolution* (1965) gebrek aan kennis van de Angelsaksische en Amerikaanse protestantse theologie een oorzaak voor de overwaardering van de tegenwoordig "in de mode gekomen Teilhard de Chardin" (blz. 157). Nadat hij een opsomming heeft gegeven van protestantse theologen, die op grond van hun kennis van biologie, geologie en/of paleontologie evolutietheorieën hebben uitgewerkt, die vele ideeën van Teilhard reeds vaak vijftig jaar eerder ontvouwen, komt hij tot een evenwichtige waardering van de grote betekenis van Teilhard de Chardin voor onze tijd. Vooral vanwege de kritiek, die Benz heeft op de interpretatie door Teilhard van het fenomeen oorlog komt *GAMMA* zeker op dit boeiende boek terug.

De katholieke theoloog Stefan Schneider legt in zijn monumentale werk *Die kosmische Größe Christi als Ermöglichung seiner universalen Heilswirksamkeit anhand des kosmogenetischen Entwurfes Teilhard de Chardins ..*(1979) een verband tussen de ideeën van de meest oorspronkelijke denker uit de late Middeleeuwen Nikolaas von Cusa (Cusanus 1401-1464) en Teilhard.

De dit jaar overleden filosoof Dr. Bernard Delfgaauw schrijft in zijn boek *Teilhard de Chardin* (1962-5e druk): "Meer dan anderen heeft Karl Marx het diep ingrijpende karakter van de industriële revolutie begrepen en er consequenties uit

getrokken. Hij begreep, dat deze omwenteling, een algemene omvorming van de productieverhoudingen, haar terugslag zou hebben op alle gebieden van het menselijk leven. Het is deze zelfde gedachte, die we bij Teilhard vinden."(blz.90) *GAMMA* werkt de overeenkomsten en verschillen tussen Marx en Teilhard verder uit naar aanleiding van het artikel in de Volkskrant van 22-5: "Gevraagd opvolger van Karl Marx".

R.G.Zaehner zegt in zijn boek *Evolution in Religion / A study in Sri Aurobindo and Pierre Teilhard de Chardin* (1971), dat hij Teilhard en Sri Aurobindo tot onderwerp heeft gekozen, omdat beiden in hun onderscheiden cultuur van christendom en hindoeïsme iets totaal nieuws in de mystieke traditie vertegenwoordigen. Beiden omhelzen namelijk de theorie van de evolutie, beiden zijn beïnvloed door de filosoof Henri Bergson, beiden zijn ontevreden met de verstarring in hun geïnstitutionaliseerde godsdienst, beiden zijn sterk betrokken niet alleen op het individuele heil en de individuele bevrijding, maar tevens op het heil en de bevrijding van de gehele mensheid.

We mogen stellen, dat de betekenis van Teilhard de Chardin voor onze tijd die van een richtingaanwijzer is naar grotere eenheid tussen godsdienstige opvattingen, takken van wetenschap en stromingen in de filosofie. Dit om uiteindelijk te komen tot de geboorte van een wereld, waarin de Geest van vrede en begrip het wint van de verdeeldheid, die zich thans nog zo sterk manifesteert in oorlogen en geweld als gevolg van onze verkeerde keuze voor de weg van de materie in plaats van die van de Geest. Wij dragen de verantwoordelijkheid voor onze evolutie, die met de involutie van Christus haar richting aan ons heeft geopenbaard. Zo wordt de geboorte van Christus een belofte en een opdracht voor het Nieuwe Jaar.

Het staat zo stil te luisteren

*A. den Doolaard*²

De kinderen moeten zich warmen voor ze de kou in gaan, en elke morgen om zeven uur lig ik op mijn knieën voor de haard. En elke keer als de vlammen omhoogspringen, probeer ik mij weer in te denken in het wonder dat het eerste vuur moet zijn geweest. Vroeg in de morgen lijkt mijn verstand (dat 's middags doorgaans aan hooibroei lijdt) een onbeslagen glas; ik kan andermans gedachten, ook de ingewikkelde op ware grootte zien. Daarom lees ik 's morgens vroeg de moeilijke boeken, waar ik later op de dag soms radeloos tegenaan staar. Is het toeval, dat in deze sneeuwstille wereld boeken waren, die met vuur en hemeldiepte te maken hadden: een boek van prof. Kerenyi over de mythe van Prometheus, de vuursteler, en drie boeken van Teilhard de Chardin? Prometheus, de onschuldig veroordeelde tot een aan de aarde gekluisterd bestaan, terwijl hij helse pijnen lijdt... dat is de mens, zoals het existentialisme hem afschildert. En elke vroege morgen terwijl de vlammen, Prometheus gave aan de mens, grillig flakkerden, zonk ik dieper weg in de vraag: wat doen wij op aarde? Tot ik in deze zelfde weken van pure nachten, jaren te laat maar waarschijnlijk toch juist op tijd, door Teilhard de Chardins werken heenworstel. Toen ik ze uit had, ging ik op een vroege morgen naar buiten. Onder het koude vuur der sterren strekte het sneeuwdek zich uit zover ik kon zien; het leek de hele aarde te bedekken met een stil, kristallen peinzen. Welk een koene gedachte van deze ziener, om rond de aarde heen, behalve de atmosfeer en de biosfeer, een noösfeer te laten gordelen, de lichtende sfeer van de zich van het denken bewuste gedachten, die het kenmerk zijn van de mens.

Nu is de dag op komst. Het huiveringwekkend kosmisch geweld van de sterrenhemel verdwijnt, en de vlijmscherpe sikkels van de jonge maan en Aldebaran als star blinkende morgenster beheersen de staalblauwe hemel. Hoeveel lichtjaren ver, en hoeveel jaren zullen de mijne zijn? Maar toch zie ik met een lach het licht tegemoet. Zeker, het zal mijn leven met een nieuwe dag verkorten, maar ik ben mens om dat te dragen in het besef, dat ik geen zandkorrel ben in de oneindige woestijn van de kosmos, maar een wezen als mijns gelijken. Een wezen, dat tussen het oneindig grote en oneindig kleine in zweeft, met zijn eigen unieke oneindige ingewikkeldheid; een wezen, dat evenveel hersencellen heeft als de Melkweg sterren. En hij bezit wat sterrenwereld en elektron ontberen: bewustzijn en vrijheid. De vrijheid, waarvan mijn eenzaam zwerven door de sneeuw, tussen werktijden door, een zinnebeeld is; zoals het een zinnebeeld is van de grote aardse tocht, die wij gezamenlijk ondernemen. De wereld is één schittering, berijpt en berijmeld, elke twijg een juweel met zilveren baarden en borstels. De wereld is een balzaal vol kristallen luchters, en de paarden van de rijp rijden in stille stoeten over de aarde met zilveren pluimen, die tot in de blauwe hemel reiken.

² Dit is een fragment uit het gelijknamige kerstverhaal van A. den Doolaard.

Groei? - Uit een interview met

Wouter van Dieren

Op 27 oktober jl. hield Wouter van Dieren (1941), lid van de Club van Rome en milieu-aktivist van het eerste uur in Den Haag de Erasmuslezing. Hij is o.a. de oprichter van de Bezinningsgroep Energiebeleid, medeoprichter van Milieu-defensie en sinds 1985 directeur van het IMSA (Instituut voor Milieu- en Systeemanalyse). Omdat hij in deze lezing vraagt tekenen zet achter de richting waarin de groei van onze maatschappij zich beweegt, volgen hier korte gedeeltes met ons commentaar uit een interview met hem in de NRC van 28-10, waarin hij zegt:

"Bij mij is de vraag gerezen, hoe het toch komt, dat in onze maatschappij een dogma is ontstaan over de noodzaak van economische groei. Wij zijn aan groei gewend geraakt, het was een deel van de *American dream* met ijskasten en auto's die we bij de wederopbouw nastreefden".

Net als in Rusland thans kan het streven naar materieel bezit toen worden gezien als een logische reactie op een jarenlang gevoeld tekort daaraan. Inmiddels is onze maatschappij verzadigd van goederen. Werkloze jongelui kunnen op rommelmarkten voor een habbekrats hun hele woninginrichting bij elkaar scharrelen. Wat er aan kleding wordt ingeleverd via acties als 'Geef Max de zak' voor allerlei goede doelen is onvoorstelbaar. Het wordt tijd, dat we een filosofie van het genoeg in plaats van een filosofie van de groei ontwikkelen. Van Dieren vervolgt:

"Maar Amerika, een land met een inkomen, dat gemiddeld 30 procent hoger ligt dan het onze is ook een land van criminaliteit, van verpaupering, zonder behoorlijke gezondheidszorg, van slecht openbaar onderwijs. Moeten we groeien om ook dat na te streven? Want wij gaan ook die kant op. Een jaar of twintig geleden waren we de helft zo rijk als nu, maar we konden wel van alles betalen: openbaar vervoer, onderwijs, bejaardenhulp, werklozen en gezondheidszorg. Dat is nu allemaal onbetaalbaar geworden. Hoe komt dat?"

Zou het kunnen zijn, omdat wij alles in geld voor eigen doelen willen uitdrukken, ook onze tijd, en dat deze dus niet meer belangeloos ter beschikking staat?

"Het gangbare economische model zegt dat we moeten bezuinigen op al die dingen die geld kosten en dat we moeten investeren in produktiegroei. En wat blijkt dan? Dat we investeren in machines, die arbeid uitstoten, zodat er nog meer werklozen komen. De werkloosheid in Europa is nu zo'n 10 procent. In de jaren zeventig was dat nog maar 3 procent en in de jaren tachtig 6 procent. De werkloosheid wordt zo langzamerhand gelaten aanvaard, er valt kennelijk niets aan te doen."

Teilhard de Chardin ziet de verveling als de grootste bedreiging voor de mensheid. Aan de andere kant ziet hij in de werkloosheid een mogelijkheid voor de mens

zich verder in de richting van de Geest te ontwikkelen. Wij moeten onze vrijkomende tijd gaan zien als onze rijkdom, waarmee we op een geheel andere manier aan de slag kunnen dan met onze materie. Hoevelen kunnen er nu al niet door toegenomen vrije tijd gebruik maken van al die voorzieningen van onze welvaartstaat, zoals tentoonstellingen, congressen, bibliotheken, archieven, post-academiale en andere cursussen, clubs. Bij een betere werkverdeling door arbeidstijdverkorting en invoering van een basisloon hoeft de productie voor noodzakelijke goederen niet te verminderen. Er komt dan tijd vrij voor bezinning op de vraag, wat we echt nodig hebben om prettig samen verder te leven. Nu we ons bevrijden van arbeid die vervreemdt, kunnen we ons gaan bezighouden met werk, dat ons echt tot mens maakt: werk voor elkaar. Geld is daarin minder belangrijk.

Van Dieren gaat verder:

"En wat stelt die 'groei' nu precies voor? Er is al vaker op gewezen, dat het nationaal inkomen bestaat uit een optelsom van alle goederen en diensten, die in een jaar geproduceerd worden. Ook al weten sommige economen beter, in de politiek neemt men klakkeloos aan, dat een toename van het nationaal inkomen ook een toename betekent van de welvaart. Als de goederenstroom maar toeneemt! Maar veel statistiek hiervan is gewoon zelfbedrog. Als we een gifwijk slopen, de grond reinigen en weer een nieuwe wijk opbouwen, dan is dat productiviteit 1. van de sloper, 2. van de grondsaneerder en 3. van de bouwer. Het nationaal inkomen is met alle drie toegenomen. Maar wat is er nu eigenlijk gebeurd? Niets. We zijn geen stap vooruitgekomen. Als de grond niet verontreinigd was geweest, dan had er helemaal niets gesloopt hoeven worden. Hetzelfde geldt voor geluidsisolatie aan huizen in de buurt van wegen en van vliegvelden. Eerst is er een activiteit, die iets vervuult of ons gehoor belast en daarna zijn er reparatieactiviteiten. Maar alles wordt bij het nationaal inkomen gerekend en telt mee voor de zogenaamde economische groei. Ook al ziet iedereen in dat het onzin is, toch houdt men gewoon vast aan dit groeigeloof."

Van Dieren geeft nog vele andere voorbeelden van verkeerdgerichte groei. Het is natuurlijk ook duidelijk, dat onze groei ten koste gaat van die volkeren, die ook weleens wat willen verdienen aan de producten van hun handen. De theorieën van de econoom F.Schumacher (*Keep it smal*), volgens welke men meer regionaal voor eigen behoefte zou moeten samenwerken en zich daartoe zou moeten beperken, waren zo slecht nog niet. Een bewustwordingsproces via o.a. door Teilhard uitgestippelde lijnen is nodig voor de leefbaarheid van onze wereld als geheel. Dat betekent dus mondiaal denken in plaats van uit het ego van het individu, het bedrijf of de natie.

DE VLINDERJACHT

Karin van Aalst

Ik heb onlangs zeer genoten van de film *La chasse aux papillons*. Toen ik de filmzaal uit kwam, bleek dat veel mensen de film niet hadden kunnen volgen en er nauwelijks waardering voor hadden. Je kunt dit natuurlijk afdoen met 'smaken verschillen'. Enkele gedachten van mij naar aanleiding hiervan echter lijken mij zinvol om hier weer te geven.

Snel opeenvolgende beelden, ogenschijnlijk zonder veel verband, tonen ons een adellijk kasteel op het Franse platteland, waarin enige hoogbejaarde dames hun extravagante leven lijden. We zien ze vissen vangen met pijl en boog, op flessen schieten met een revolver. De radio laat het leven van de buitenwereld met geweld en oorlog binnen, maar wordt niet gehoord. Hun rijkdom maakt hen machtig en onafhankelijk, zij kunnen zich alles permitteren. Dat geldt ook voor andere lagen van de werkelijkheid, die de film in karikatuur laat zien. Zo is er de pastoor, die bij het ontwaken meteen naar de drank grijpt en te laat in zijn kerk verschijnt voor de dienst. Zijn status maakt dit mogelijk. Voorts zijn er de dansende Bhagwan-aanhangers in hun lange gewaden, die zich door de rijke dames van het kasteel laten onderhouden. Ook zij nemen geen verantwoordelijkheid voor de buitenwereld. Als de eigenares van het kasteel overlijdt, staan er ineens vele potentiële erfgenamen op de stoep, waaronder aan lager wal geraakte adel uit Rusland. Allemaal aardige mensen. Ze hebben de onhebbelijkheden, waarmee wij allen behept zijn. Ze eten graag lekker, houden van een slokje en maken af en toe ruzie. Niks mis mee dus? Hun leven is zo vanzelfsprekend, dat vele bioscoopbezoekers er kennelijk niet doorheen kunnen kijken, omdat dit overeenkomt met de vanzelfsprekendheid van hun eigen leven. Nadat de vrouw, die alle rijkdom erft door een bomaanslag is omgekomen, kopen Japanse zakenlieden het kasteel op van de Russische dames. Het leven in het dorp gaat nu in Japanse stijl verder. De macht krijgt een ander gezicht, maar wordt verder als iets vanzelfsprekends aanvaard. In plaats van zwartgerokte vrouwen, zien we nu Japanners in zwarte pakken op de fiets naar de kerk rijden. De weer tot rijkdom gekomen Russische dames worden bij een blik uit hun raam echter geconfronteerd met een luidruchtige betoging.

Toen ik kennissen van mij uitlegde, dat de vanzelfsprekendheid waarmee mensen hun eigen extravagante wensen botvieren op grond van rijkdom, macht of status de oorzaken van sluimerend of exploderend geweld zijn, was de reactie: "Waarom geeft men geen uitleg vooraf bij zo'n film? Daar kom je zelf toch nooit achter." Ik besefte toen nog eens extra, hoeveel er nog aan bewustzijnsvorming over onze eigen maatschappij en wereldstructuur moet gebeuren. Zonder uitleg kom je daar toch nooit achter. Hebben wij eigenlijk het punt *GAMMA* wel bereikt al op onze weg naar *Omega*?

Dag en nacht

De dag
verblindend
fel door taal
en schijn
van welzijn,
zicht op keurig
puntjes op de i
van ik en
ingenomenheid:
'n klef geklets
van kille kak
leegloop in
zwarte
nacht.

De nacht
als bron
van droom
en licht,
te zijn,
geboorte van
een taal
die integraal
en inclusief
het jij en ik
omvat,
belofte van begrip,
een nieuwe dag.

Chris Dompelaar

Vurige tongen

Ik ben te broos
voor deze woorden;
de vuurmond
van maat Jan
spuwt zijn venijn
meedogenloos;
op niets gegrond
zaait hij zijn pijn;
van man tot man
leidt het tot moorden.

Ik word zo boos
van al die woorden;
de vuurdoop
kreeg toch Jan en alleman
uit 's werelds loop,
meedogenloos?
Nooit hielp een schietgebed,
in het bange uur;
geblust werd liefdesvuur
met bloed en moorden.

Van mond tot mond,
één man, één woord;
het zaad schiet kiem,
het plant zich voort.
Ik gaf geen grond.
Akkoord! Akkoord!
Maar ongewild leidt
het tot moord.....

Chris Dompelaar

GEVRAAGD: OPVOLGER VAN KARL MARX

Flora Lewis

Karl Marx is van zijn sokkel gehaald. Zijn nuttige inzichten, zoals het belang van economische macht, de organisatie van arbeid, de noodzaak van sociale rechtvaardigheid en de rol van de staat daarvoor te zorgen, worden al sinds jaar en dag in moderne geïndustrialiseerde samenlevingen toegepast. Ze worden niet langer als marxistisch gezien. Zijn boosaardige of misleidende ideeën, - zoals de onvermijdelijke klassenstrijd, het kwaad van particulier eigendom, het onvermogen van het kapitalisme zich aan te passen, het 'wetenschappelijk' determinisme dat onveranderlijk de koers van de geschiedenis bepaalt - zijn weggevaagd met de ineenstorting van het communisme. Of hij het nu bij het rechte eind had of ernaast zat, hij speelde een sleutelrol bij het analyseren van en de aandacht vestigen op de enorme problemen die werden veroorzaakt door de overschakeling van hoofdzakelijk agrarische en ambachtelijke productiemethoden naar machinale productiewijzen - de eerste industriële revolutie. Nu betreden we het tijdperk van wat de Amerikaanse schrijver Peter Drucker 'de postkapitalistische maatschappij' noemt, of 'het Tijdperk van de Kennissamenleving en een Samenleving van Organisaties'.

Hoe je het ook noemt, het brengt een enorme verandering teweeg in de manier, waarop mensen werken en consumeren, en het ondermijnt de algemeen aanvaarde vaste zekerheden. De feiten zijn zichtbaar: de overgang is pijnlijk. Het wordt nu duidelijk, dat werkloosheid met haar sociale, psychologische, morele en economische ellende niet enkel een cyclisch verschijnsel is. In sommige opzichten is economische groei geen oplossing, maar veeleer de oorzaak van de verdwijnende banen, die niet zullen terugkeren als de recessie ten einde is. De noodzaak productiviteit en concurrentievermogen te versterken - in zeker opzicht de bronnen van economische bloei - reduceert de behoefte aan arbeid en zijn waarde. Raymond Barre, de voormalige Franse premier, heeft erop gewezen, dat kapitaal (geavanceerde technologie) goedkoper is dan arbeid en dat bijgevolg de arbeidsmarkt steeds kleiner wordt. De Franse schrijver Alain Labaube vraagt zich af of we allemaal het lot van de boeren zullen ondergaan, door onweerstaanbare economische krachten van onze middelen van bestaan beroofd, zoals met de landbouwers is gebeurd. In 1962 werkte nog 21,3 procent van de Franse beroepsbevolking op het land. Dertig jaar later is dat nog maar 5,5 procent en dat dankzij subsidies. En het neemt nog verder af.

Dit diepgaande economische proces is niet geanalyseerd en intellectueel verteerd, zoals Marx dat voor zijn tijd begon te doen. Drucker zegt, dat we nog niet weten, hoe kennis als productiefactor werkt. "We hebben een theorie nodig", zegt hij. Het meest dringend is een theorie, die arbeid herdefinieert en haar waarde vaststelt. Het verschil tussen werk en spel wordt nu in essentie door geld bepaald; of je krijgt betaald voor wat je doet, of je betaalt om iets te kunnen doen. Zingen,

voetballen, voor de TV optreden of houtsnijden, is wel of niet een baan, afhankelijk van wat je ermee verdient. En de waarde van arbeid hangt af van vraag en aanbod: hoeveel moet je betalen om iets gedaan te krijgen zoals je het wilt, hoeveel ben je bereid daarvoor te betalen. De gelukkigsten zijn degenen, die hun brood verdienen door iets te doen wat ze hoe dan ook zouden willen doen. Dat soort mogelijkheden is vrij beperkt, maar zou sterk kunnen worden uitgebreid door nieuwe definities van arbeid en vrije tijd, waarbij misschien meer gewicht moet worden toegekend aan sociaal nut.

De industriële samenleving heeft arbeid tot een cruciaal onderdeel van iemands identiteit gemaakt. Je bent, waar je aan werkt. Dat is de reden, waarom werkloosheid zo'n klap is, zelfs als er een adequaat vangnet bestaat. Geen baan hebben is je een niemand te moeten voelen. Er zal waarschijnlijk een soort arbeidsdeling moeten komen door het scheppen van arbeidstijdverkorting en meer *parttimewerk* op vastere basis. En er zal los van het beloningssysteem van de huidige banenmarkt, een nieuwe methode moeten worden ontwikkeld, die het gebruik van vaardigheden, de kosten van inspanning, de waarde van scholing en dienstverlening erkent en naar waarde schat. Dat is geen kwestie van liefdadigheid of welzijnszorg. Het is een kwestie van versteviging van de menselijke rol in een economisch systeem dat, hoewel het voor mensen is bestemd, tot statistieken en vergelijkingen is kapotgetheoretiseerd. Een systeem, waarin mensen straks dreigen minder mee te tellen. Socialisten, geïnspireerd door het gedachtegoed van Marx, beweren dat zij zich deze zorg aantrekken, maar hun marxistische benadering is in diskrediet geraakt.

Er is dus een nieuwe maatschappij-analyticus, een nieuwe theorie, een nieuw begrip van de rol van arbeid nodig. Laten we hopen, dat wanneer de nieuwe Marx verschijnt, hij niet zo arrogant en niet zo'n bron van misverstand en terreur zal zijn als de oude. Niettemin hebben we er een nodig.

TEILHARD EN HET MARXISME

De Poolse marxistische filosoof Tadeusz Płużański schrijft in zijn artikel "Teilhard today: a marxist's view" in het boek van L.Zonneveld *The desire to be human* (Mirananda 1983) blz.253 "Teilhard drew the attention of the Marxists because of his new Christian humanism, which has become an important phenomenon in the ideological confrontation of today".

Teilhard de Chardin schrijft in *L'avenir de l'homme* (De toekomst van de mens dl.7 blz. 85): "Nu wij door het leven roemvol geplaatst zijn op dit beslissende punt van de menselijke evolutie, wat moeten wij doen? De toekomst van de aarde ligt in onze handen. Welke beslissing zullen wij nemen? Mijns inziens wordt de te volgen weg duidelijk aangewezen door wat het verleden ons leert. Wij kunnen slechts vooruitgaan als we één worden: dat is, zoals we gezien hebben, de wet van het leven. De eenwording onder dwang brengt alleen maar een pseudo-eenheid van oppervlak voort. Ze kan een mechanisme in elkaar zetten, maar ze bewerkstelligt geen basissynthese, en bijgevolg geen toename van bewustzijn. In feite vermaterialiseert ze in plaats van te vergeestelijken. Alleen de eenmaking door eensgezindheid is biologisch. Alleen zij brengt het wonder tot stand, dat ze meer persoonlijkheid doet voortkomen uit de collectiviteitskrachten. Alleen zij vertegenwoordigt de authentieke voortzetting van de psychogenese, waaruit wij zijn voortgekomen. Wij moeten ons dus samenvoegen van binnenuit, in volle vrijheid."

Wij onderbreken Teilhard hier even om vast te stellen, dat het marxisme in die communistische landen waar het onder dwang is ingevoerd inderdaad gedoemd was ten onder te gaan. We kunnen echter niet ontkennen, dat er zich in deze landen ook tegenkrachten van een grote geestelijke intensiteit hebben ontwikkeld. Daarnaast moeten wij vaststellen, dat in het zogenaamde vrije en christelijke Westen door consumptie- en groeiwang meer nadruk op de materie dan op de geest schijnt te worden gelegd. Vanuit het gemis aan een duidelijk nastreefbaar ideaal wordt daar dan ook de roep om "een nieuwe Marx" gehoord.

En Teilhard vervolgt: "Voor het scheppen van eensgezindheid is er het bindmiddel, het cement van een of andere gunstige invloed nodig. Waar moeten we dit beginsel van toenadering, deze ziel van de Aarde zoeken, hoe moeten wij het ons voorstellen? Is dit in de ontwikkeling van een gemeenschappelijke *visie*, d.w.z. in de vestiging van een algemeen aanvaarde wetenschap, waarin alle intellectuelen zich zullen verenigen in een kennis van dezelfde feiten, op dezelfde wijze geïnterpreteerd? Of is dit in de ontplooiing van een gemeenschappelijke *actie*, d.w.z. in de vaststelling van een Doel, dat algemeen erkend wordt als dermate begerenswaardig, dat alle activiteiten op natuurlijke wijze daarheen convergeren in de uitwaseming van eenzelfde vrees en eenzelfde ambitie? Deze twee eensgezindheden zijn zeker reëel; en ik geloof dat ze voorbestemd zijn om hun plaats in

te nemen in de vooruitgang van morgen. Evenwel, als ze niet worden aangevuld door iets anders blijven ze precair, onvoldoende en onvoltooid. Een gemeenschappelijke Wetenschap bereikt slechts het meetkundig punt van de intelligenties. Een gemeenschappelijk belang, hoe gepassioneerd ook, doet de wezens elkaar slechts indirect raken en in een depersonaliserend *Iets*. Niet een hoofd-tot-hoofd noch een lichaam-tot-lichaam, maar een hart-tot-hart, dat is het wat wij nodig hebben. Onder deze omstandigheden is het zo, dat hoe meer ik de basiskwestie der Aarde onderzoek, hoe meer ik meen te zien, dat het beginsel dat haar éénwording zal voortbrengen tenslotte niet gezocht moet worden noch in de beschouwing van eenzelfde Waarheid, noch uitsluitend in de begeerte, die eenzelfde *Iets* opwekt, maar in de gemeenschappelijke aantrekking door eenzelfde *Iemand*. Enerzijds is het enig overblijvende, dat in staat is de synthese van de geest in al haar volheid te bewerkstelligen, de ontmoeting *centrum tot centrum* van de menselijke eenheden, zoals die door een gemeenschappelijke *wederzijdse liefde* verwerkelijkt kan worden. En anderzijds is er voor hen, ontelbaar krachtens hun aard, slechts één manier mogelijk om elkaar te beminnen: namelijk zich allen gezamenlijk gesupercentreerd te weten in eenzelfde gemeenschappelijk 'ultracentrum', waarin elk slechts het uiterste van zichzelf kan bereiken als ze zich verenigen.

'Bemint elkander door ieder in zijn binnenste te erkennen dezelfde God, die daar geboren wordt'. Dit woord, voor het eerst tweeduizend jaar geleden gesproken, begint tegenwoordig aan de dag te treden als de wezenlijke structuurwet van wat wij Vooruitgang en Evolutie noemen. Zij gaat haar plaats innemen in het wetenschappelijke domein van de kosmische energieën en van de noodzakelijke wetten. Waarlijk, hoe meer ik mij in het licht van de paleontologie inspan om de geweldige bewegingen van het voorbije leven te meten, hoe meer ik mij ervan overtuigd weet, dat deze gigantische ontwikkeling, *waarvan niets de opmars kan tegenhouden*, haar einddoel zal bereiken door zich te kerstenen." Aldus Teilhard, die door Rome min of meer monddood werd gemaakt.

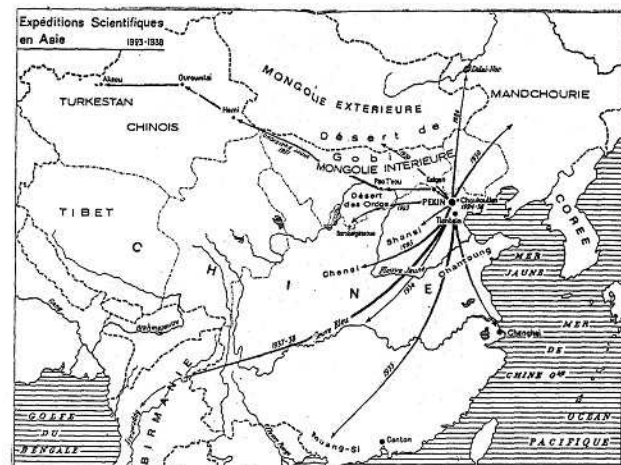
In dl. 8 blz. 128 schrijft Teilhard: "Wat in het huidige godsdienstige conflict het dramatische van de situatie uitmaakt, dat is naar aller mening de schijnbare onverzoenbaarheid van de twee typen geloof: enerzijds een christelijk geloof, dat minachting meebrengt voor het primaat van het ultra-menselijke en van de Aarde en anderzijds een 'natuurlijk' geloof, dat daarop juist is gebaseerd." Tot dit laatste geloof rekent Teilhard het marxisme. En hij vervolgt: "Maar is het wel zo zeker, dat deze twee machten elkaar uitsluiten? Dat de ene zo anti-progressief en de ander zo atheïstisch is als men wil doen voorkomen - althans als men ze in hun diepste wezen beschouwt? Een weinig nadenken en een beetje psychologie zijn voldoende om in te zien: neen."

Is het een wonder dat in Moskou een onverkorte vertaling van *Het verschijnsel Mens* verscheen en dat een vooraanstaand Frans communist als Roger Garaudy een uitvoerige studie aan Teilhard de Chardin wijdde? Zie ook: In memoriam dr.

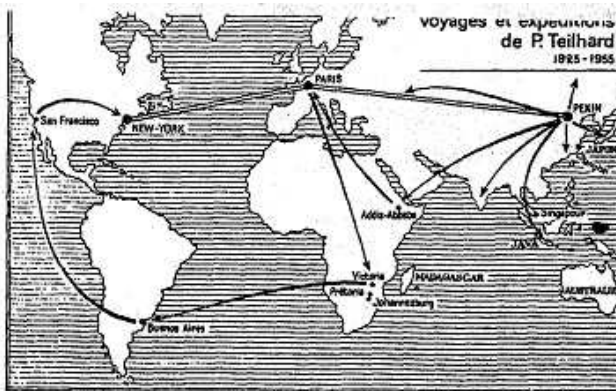
B. Delfgaauw. Van dr. P.H.J.J.Terhal, verbonden aan de Erasmus Universiteit in Rotterdam en de schrijver van het boek *World Inequality and evolutionary Convergence* ontvingen wij het bericht, dat hij als vervolg op dit boek bezig is aan een artikel over wat vergelijkenderwijs Teilhard, Marx en Galtung ons over de toekomst te zeggen hebben. In *GAMMA* komen wij ook op de opvattingen van Teilhard de Chardin over werk, werkloosheid en verveling terug. In ons land bestaat een stroming die voor het invoeren van een basisloon pleit in combinatie met een eerlijker werkverdeling. Hiertoe behoort o.a. Marcel van Dam (zie vraaggesprek met hem in NRC d.d. 13-9 "PvdA moet zoeken naar het 'vreemde'"). Originële oplossingen van het probleem door lezers van *GAMMA* zullen we graag in dit blad opnemen.

In memoriam dr. B. Delfgaauw

Vrijdag 20 augustus 1993 overleed de existentiële filosoof dr. Bernard Delfgaauw, die vanaf 1961-1982 hoogleraar in de wijsbegeerte in Groningen was. Hij genoot niet alleen onder vakgenoten, maar tot in alle uithoeken van de samenleving grote bekendheid. Dit kwam door zijn publicaties over Marx en Teilhard de Chardin enerzijds. Anderzijds door zijn openlijke protest tegen het Amerikaanse Vietnambeleid. Als katholiek heeft hij zich altijd verzet tegen het machtsdenken en de verstarring in de Kerk. Wat Delfgaauw met Teilhard en Marx verbindt is zijn diepgeworteld gevoel van verbondenheid met het lot van de mens en de mensheid. Zowel voor Marx als voor Teilhard is het einddoel van de geschiedenis de verwezenlijking van de vrijheid, de verlossing van de mens uit de vervreemdheid van zichzelf. Voor Marx scheen de verwezenlijking van die vrijheid absoluut te kunnen zijn bij het bereiken van de klassenloze maatschappij. In de visie van Teilhard blijft een voortdurende groei in vrijheid mogelijk door spiritualisering, die zijn voleinding vindt in de wederkomst van Christus. Het is deze visie, die Delfgaauw tot het einde toe inspireerde.

De wetenschappelijke expedities van Teilhard de Chardin in China (boven) en in de rest van Azië, Afrika, Europa en Amerika (onder) als geoloog, paleontoloog en anthropoloog en in 1931 als begeleider van een materiaaltest van de autofabriek Citroën. Het boek van Louis Barjon s.j. en Pierre Leroy s.j. *La carrière scientifique de Pierre Teilhard de Chardin* (1964) doet hierover uitgebreid verslag en vermeldt de titels van zijn 126 wetenschappelijke publicaties, waaronder die over zijn bijdrage aan de opgraving van de Pekingmens. GAMMA komt hierop uiteraard uitgebreid terug.

KERST, EEN BRON VAN LICHT

Het ongemanifesteerde
Goddelijke wezen
zal zich manifesteren,
zal van zich doen spreken.
Daarom zoekt hij zich
een moederlijke substantie
waarin hij ongeschapen
tot manifestatie zal komen;
hij zal gezamenlijk met haar,
zijn weerstreefster,
een lichaam bewonen
om het mysterie der materie
tot nieuw leven te brengen.
Een eniggeboren Zoon
van Goddelijk geslacht
vervuld van een innerlijke bewogenheid
het menszijn te ervaren.
Slechts een beperkte tijdsduur
zal hem van dienst zijn
en zelfs dit moment
zal vol zijn van arbeid
en inspanning
pijn en verdriet.
Het Goddelijke denkvermogen
schijnbaar verloren
zo staat hij in het leven
met als enige hulp
zijn zintuigen en zijn weten
een Kind Gods te zijn.

Ishmael ben Elisa (1988)

Mijn teilhardiaanse bewustzijnsflitsen

Robert Muller

Voorzover ik mij herinner heb ik altijd van het leven, de natuur en de mensen gehouden, vooral van oude mensen, omdat zij zoveel weten. En van gebedshuizen, de zon, de maan en de sterren. Mijn schoolvrienden lachten mij gewoonlijk uit als ik mijn diepste overtuiging herhaalde, dat het leven *göttlich* was. Want in Elsaß-Lotharingen, waar ik opgroeide, was het kennelijk belangrijker Fransman of Duitser te zijn dan te leven. Van ons werd namelijk verlangd, dat wij ons leven gaven voor het vaderland. Ik wist van mijn grootvader, dat hij wel vijf keer van nationaliteit was veranderd, zonder dat hij daarvoor zijn dorp had hoeven verlaten. Ik had foto's van mijn vader gezien zowel in een Duits als in een Frans uniform. Vanuit mijn raam keek ik uit op de rivier de Saar, die ik niet over mocht. Er waren namelijk troepen gelegerd, er werden versterkingen gebouwd en twee keer moest ons stadje worden geëvacueerd. De tweede keer, dat dit gebeurde, betekende dit de oorlog. De ene helft van mijn familie droeg het Duitse uniform, de andere helft het Franse. Ik zag menselijke gruweldaden, die in schril contrast stonden met de heerlijkheid van de natuur, de mensen, de kerk, de zon, de maan, de sterren en de cultuur van Goethe en Racine.

Na de oorlog besloot ik mijn werk in dienst te stellen van de vrede. In 1948 kwam ik bij de Verenigde Naties. De eerste jaren werkte ik daar als econoom. Ik had het voorrecht mijn bijdrage te leveren aan de grote ondernemingen van de internationale gemeenschap, zoals de vorming van het 'VN Ontwikkelings-Programma' en de eerste Wereldconferenties. Dit stimuleerde mij voortdurend om onze planeet en haar bewoners te zien als een mondiale eenheid. In 1970, toen de VN 25 jaar bestond, werd ik benoemd tot directeur van het bureau van de secretaris-generaal. Vanaf dat moment moest ik echt wel een totaal-overzicht hebben en vaak moest ik horen, dat men mij als teilhardiaan omschreef. Pater Emmanuel de Breuvery, die Teilhard de Chardin van nabij kende, had mij al met de ideeën en de filosofie van Teilhard in aanraking gebracht, toen ik nog werkte bij de *Natural Resources Division* van de VN. Onder secretaris-generaal Oe-Thant werd dit contact met Teilhard steeds frequenter. Nu, na een 32-jarige staat van dienst bij de VN, kan ik ondubbelzinnig zeggen, dat veel van wat ik in de wereld heb waargenomen een bevestiging inhoudt van hetgeen Teilhard met zijn vooruitziende blik, die alomvattend en wereldwijd gericht was, in zijn filosofie heeft neergelegd. Mijn eigen synthese of ordening van alles wat ik door de jaren heen leerde en ervoer vond stap voor stap plaats, op speciale momenten van mijn leven, als ik werd uitgenodigd de toestand in de wereld vanuit de VN te belichten. Ik noem deze momenten graag mijn 'teilhardiaanse bewustzijnsflitsen'.

De eerste 'bewustzijnsflits' had ik in 1973, toen mij was gevraagd te spreken voor de *American Association of Systems Analysts*. Het onderwerp was: "Kunnen de VN zich ontwikkelen tot een functioneel systeem voor een wereldorde". Ik ben geen systeemanalist, maar ik probeerde bij die gelegenheid het werk van de VN met zijn 32 gespecialiseerde bureaus en wereldprogramma's zo systematisch mogelijk voor het voetlicht te brengen. Ik visualiseerde de aarde als een bol, die hangt in het universum en draait om de zon. Ik vroeg me hardop af of er samenwerking in de wereld bestond op het gebied van de astrofysica, de ruimte en de zonne-energie. Die bestaat. Vervolgens bezag ik onze planeet als in tweeën gedeeld en ik keek naar de atmosfeer, de aardkorst en de laag eromheen, die we 'biosfeer' noemen. Was er enige samenwerking op wereldschaal ten aanzien van deze segmenten? Zeker. Daarna keek ik binnen de 'biosfeer' naar de zeeën en oceanen, de poolkappen, de continenten, de bergen, de rivieren, de meren, de zeebodem, de woestijnen, onze flora en fauna, en de mensheid zelf. Op het vlak van elk van deze entiteiten bleek er een intensieve samenwerking op wereldschaal te bestaan. Zo ook op het gebied van de water-, olie- en brandstofvoorraden. Ik keek naar de massaliteit van de vier miljard aardbewoners met hun rassen, seksen, godsdiensten, culturen, talen, naties, nederzettingen, industrieën, boerenbedrijven, beroepen, samenwerkingsverbanden, families. Daarop stond ik stil bij die schitterende entiteit, genaamd 'mens'. Ik bezag de wereld van de microben, de genen, het atoom met zijn eindeloze onderverdeling in deeltjes en subdeeltjes. En ik stelde vast, dat op alle genoemde gebieden de mensheid wel samenwerkte in één of verscheidene wereldorganisaties. Ik uitte mijn verbazing over de eenvoud van het patroon, dat het werk van de VN te zien gaf. Een prachtig copernicaans tapijt van onze plaats in het heelal werd geweven door de Verenigd Naties. Een praktisch netwerk van mensen en instellingen over de gehele wereld werkte Pascals geniale kijk op het heelal van het oneindig grote tot het oneidig kleine uit. Er bleven een paar leemten in het beeld over, maar weldra zouden ook deze worden opgevuld. Op het eind van mijn speech vertelde een teilhardiaanse bioloog en systeemanalist, Edgar Taschjian, het gehoor, dat het raamwerk, dat ik had geschetst, typisch teilhardiaans was en dat Teilhard de VN altijd al had beschouwd als de progressieve institutionele belichaming van zijn filosofie. Hij onderstreepte ook het feit, dat het systeem van de VN thans zowel qua omvang als qua complexiteit elk functioneel wereldsysteem overtreft, dat ooit door filosofen of systeemanalisten werd ontworpen.

In hetzelfde jaar werd mij gevraagd te spreken op een vergadering van het *American Institute of Biological Sciences* over biologische evolutie en de Verenigde Naties. Dat was in de tijd, dat de VN hun grote conferenties over de zeeën en oceanen waren begonnen. Ik refereerde aan mijn discussies met De Breuvery over de overweldigende rijkdommen aan leven in de zeeën en oceanen. Ik maakte gewag van de inspanningen van de VN in wereldcongressen en institutionele activiteiten op een groot aantal biologische terreinen: De wereldbevolkingsconferentie, de VN-conferentie over het leefmilieu, de conferentie over

het zeerecht, de conferentie over het woonrecht, het programma 'de mens en de biosfeer', het programma over de wereldatmosfeer enz., en plotseling hoorde ik mezelf uitroepen: "Men zou een hele verhandeling kunnen schrijven over de geboorte van een collectief brein en een collectief waarschuwingssysteem bij de menselijke soort... En dit alles maakt deel uit van een biologische evolutie. De menselijke soort experimenteert verder om op steeds grotere schaal de mogelijkheden en de grenzen van zijn aardse, en misschien ééns buitenaardse woonstede af te tasten. We beleven thans een van de meest aangrijpende en uitdagende perioden in de geschiedenis van onze planeet. Ik ben ervan overtuigd, dat wij de noodzakelijke aanpassing van ons denken, onze voorkeuren, onze geloofdbelevingen, gevoelens en gedrag zullen weten te vinden teneinde een nieuw evenwicht te bereiken en datgene te selecteren wat goed voor ons is in plaats van wat nadelig is voor ons kleine ruimteschip Aarde, dat ronddraait in het heelal, omgeven door zijn dunne maar o zo fantastisch rijke biosfeer, die al het leven van ons zonnestelsel bevat."

Na de speech kwam professor Ernst Mayr, een bioloog van de Harvard University naar me toe en zei, dat hij het werk van de VN nooit op die manier had horen presenteren. Hij zei, dat hij zich de getuige had gevoeld van een zeldzaam moment in de evolutie, zoals bij de geboorte van een nieuwe soort, een metamorfose even belangrijk als de transformatie van de protozoën in metazoën. Misschien stond de menselijke soort inderdaad voor een nieuwe periode in de evolutie, een periode van mondiaal bestaan, iets wat pas volledig door de komende generaties zou worden begrepen.

Als er toen een teilhardiaan onder mijn gehoor was geweest, zou deze met nadruk hebben verklaard, dat mijn voorstelling van zaken één lange praktische illustratie van Teilhards filosofie van wereldevolutie was geweest, en van de noösfeer, van de metamorfose en de geboorte van een collectief bewustzijn in de menselijke soort. Wat er gebeurde in de VN was niets anders dan één kolossale bevestiging van de visie van Teilhard. We hoeven niet op toekomstige generaties te wachten om te begrijpen, dat we het werelddijkperk zijn binnengetroten.

(Robert Muller vertelt nog van drie andere gelegenheden, waarbij hij zich opnieuw als in een flits bewust werd van de waarde van Teilhards visie voor de mensheid en hij vervolgt op blz. 309:)

Zelfs als ik de enige onder de vier miljard mensen op deze planeet zou zijn, die in de meerwaarde van het leven (*boven rijkdom, macht, roem, enz.- red.*) geloofde, dan zou ik deze waarheid zonder vrees, ja met vreugde en trots tot aan mijn dood verkondigen en metterdaad uitdragen, of het nu in de gevangenis of in de Verenigde Naties zou zijn. En eens te meer toen ik tot deze conclusie kwam, verrees Teilhard voor mijn geestes oog. Dit keer was het niet als een filosofisch concept of

als een visie, maar als het beeld van een man zoals hij in een prachtig verhaal van Jean Houston is beschreven.

Jean Houston liep als jong meisje meestal door het Central Park in New York naar school. In haar speelsheid liep ze op een dag een oudere man omver. Ze hielp hem op de been. Hij lachte en zei: "Ben je van plan je hele leven zo hard te blijven lopen?" Het ijs was gebroken. Sindsdien kwam ze hem vaak in het park tegen. Ze maakte dan een praatje met hem en ze raakte echt aan hem gehecht. De grijzende heer scheen voortdurend vervuld van een merkwaardig soort, niet aflatende blijde verwondering over het leven. Of hij nu een bloem of een insect in zijn hand had, hij kon het hele universum, het scheppingsverhaal en de evolutie eraan ophangen.. De oude heer had zichzelf aan Jean Houston als Mister Thayer bekend gemaakt. Op een dag in april was hij er plotseling niet meer. Tevergeefs keek zij sindsdien naar hem uit. Vele jaren later, toen zij student psychiatrie was, leende zij van iemand het boek *Het Verschijnsel Mens*. Op het omslag stond een foto van Teilhard de Chardin. "Dat is mijn vriend Thayer!" riep zij verbaasd uit.

Dezelfde Jean Houston ontmoette ik, toen zij al psychiater was. Ik liet haar het manuscript lezen met de verhalen over mijn bewustzijnsflitsen: "Helemaal in de geest van Teilhard", was haar reactie. "U moet die beslist publiceren. Ze zullen menigeen tot steun zijn." En alsof ze het bestaan van de noösfeer wilde bewijzen, zorgde ze ervoor dat de verhalen hun weg naar een uitgever vonden.

Het verhaal van Jean Houston staat in L.Zonneveld "The desire to be human" blz. 24 en 25. Het artikel "Mijn teilhardiaanse bewustzijnsflitsen" is een gedeeltelijke vertaling uit het Engels van Robert Mullers "My five Teilhardian Enlightenments". Het slot is voor een goed begrip enigszins bewerkt en aangevuld met gegevens uit het verhaal van Jean Houston zelf. De volledige tekst is te vinden in bovengenoemd werk blz. 302 tot 310. De uitgever Mirananda was zo vriendelijk ons voor de tweede keer een vertaling uit dit werk, dat helaas niet meer in de handel is, toe te staan. Haar zowel als de heer Leo Zonneveld danken wij voor hun bereidwillige medewerking.

De redactie ontving van mr. dr. H.N.Teuben (1917) het eerste van een reeks artikelen, waarin hij vanuit zijn grote eruditie neergelegd in zijn aangehaalde boek en in aansluiting bij TdC gedachten ontvouwt, die tot de grotere spiritualiteit en eenheid van een 'katholicisme' (i.p.v. katholicisme) zouden kunnen leiden.

De nieuwe openbaring van de kosmische evolutie-1

Herman Teuben

Een nieuwe Johannes

Toen ik mijn boek "De nieuwe openbaring van de kosmische evolutie" aan een goede vriend liet lezen, zei die op een ietwat smalende toon: "Zeg, het lijkt wel of jij een nieuwe Johannes wilt zijn." "Hoezo, nieuwe Johannes?" vroeg ik hem. "Nou, Johannes is toch de man, die hét boek Openbaring heeft geschreven. Hij moet dat ergens rond het jaar 100 van onze jaartelling hebben gedaan." "O," zei ik, "bedoel je dié Openbaring!"

Apokalyps

Openbaring is in het Grieks 'apokalyps'. Dat betekent zoveel als onthulling. En onthulling heeft weer betrekking op iets dat verborgen is en 'onthuld' moet worden, zoals dat nogal eens gebeurt met standbeelden bijvoorbeeld. Je kunt zeggen, dat de Openbaring van Johannes het einde van de geschiedenis van de wereld 'onthult'. Die onthulling heeft Johannes verricht door als het ware in zijn standaardwerk zeven sluiers van zijn standbeeld af te halen, sluiers, die God vanuit de hemel had aangereikt aan hem op de aarde.

Inspiratie

Johannes hoorde namelijk achter zich een luide stem tegen hem zeggen: "Wat ge ziet, moet ge opschrijven en er een boek van maken. Dat boek moet ge aan de zeven gemeenten zenden". Johannes keerde zich om, om te zien, waar die stem vandaan kwam. Maar hij zag zeven engelen met zeven gouden kandelaars en midden daartussen stond *Iemand als een mensenzoon*, zo schreef hij, gehuld in een tot op zijn voeten neerhangend gewaad; hoofd en haar wit als sneeuw, zijn ogen als vuurschietende pijlen, zijn voeten als koperbrons en zijn stem, zijn stemgeluid als een geluid van vele wateren. In zijn rechterhand zeven sterren, uit zijn mond een scherp tweesnijdend zwaard en zijn gezicht als de met volle kracht schijnende zon.

Johannes was als de dood zo bang. Maar de stem zei: "Wees niet bang, ik ben de eerste en de laatste, *alfa en omega*. Ik ben dood geweest en zie: Ik ben levend tot in alle eeuwigheid, en ik heb de sleutel van dood en dodenrijk. Schrijf op, hetgeen ge gezien hebt. De zeven engelen zijn de engelen van de zeven gemeenten, en de kandelaars zijn de zeven gemeenten zelf. Zeven zegels worden ontsloten, zeven

engelen blazen op hun bazuinen, zeven schalen gevuld met Gods gramschap gieten ze leeg over de aarde, in de zee en in de rivieren, over de zon en over de troon van het beest..."

Het monster en de hoer

En dan is er nog het monster met de zeven koppen; dat zijn de zeven bergen waarop de hoerenvrouw zit. De stad Babylon is ten onder gegaan aan haar onenigheid en hartstocht.

Het duizendjarig rijk

Want de draak is duizend jaar vastgehouden. De volkeren bloeien in dat rijk nog even op, maar daarna moet de draak nog eens worden losgelaten, een korte tijd maar. De doden, die in hun leven de draak niet hebben aanbeden (en dus niet de draak met hun leven hadden gespeeld) worden weer levend. Dit is de eerste opstanding. En zij, die bij het laatste oordeel niet opgeschreven bleken te staan in het boek des levens, werden in de vuurpoel geworpen. Dat was de tweede dood.

Nieuwe hemel, nieuwe aarde

Dát was het, wat Johannes toen zag, want de eerste hemel en de eerste aarde waren voorbij. Het nieuwe Jeruzalem was er. Lengte, breedte en hoogte van die stad zijn gelijk, 144 el, een mensenmaat die engelenmaat is, een zuivere kubiek dus. De stad zelf is van zuiver goud, haar muur van diamant. Maar nergens zag Johannes een tempel. Die was er ook niet, want God zelf is van die stad de tempel. En zon en maan hoeven ook niet meer, want God verlicht de stad en haar lamp is het Lam.

Openbaring en christelijke kerken

Die *'Iemand als een mensenzoon'* is de inspiratiebron voor Johannes. Deze *'Iemand'* van het begin van het verhaal blijkt aan het eind ervan Jezus te zijn. Jezus heeft Johannes als zijn boodschapper (engel) uitgezonden naar de zeven gemeenten in Asia: Efese, Smyrna, Pergamum, Thyatira, Sardes, Philadelphia en Laodicea. Johannes was op het eiland Patmos. Daar hoorde hij, wat hij noemt 'het woord', de stem van God en het getuigenis van Jezus. Daar noteerde hij, wat die stem hem zei. Tot op de dag van vandaag werkt deze openbaring door in de leer van de christelijke kerken. Het hemelse Jerusalem is de opvolger van het duizendjarige rijk. Na alle voorbijgegane ellende kon dat Jerusalem nog slechts een kortstondig bestaan hebben. De aarde werd gezien als slecht, zo gemaakt door de mensen, op enkele uitverkorenen na. De hemel werd gezien als het nieuwe Jeruzalem. Het verhaal van de openbaring van Johannes is een en al pessimisme, vol ongehoord doemdenken. Als dit verhaal of onze interpretatie ervan zou kloppen, kunnen wij het als mensheid wel vergeten. Maar onze innerlijke stem zegt ons, dat dat niet waar kan zijn. Het is immers niet zinvol. Daarom zijn wij op zoek naar een nieuwe openbaring, een nieuw perspectief. *(wordt vervolgd)*

Pro-GAMMAatjes

(< = **divergentie, hetgeen ons van elkaar verwijdert**; > = **convergentie: het streven naar begrip voor elkaar en eenheid**)

In NRC-Handelsblad van 28-10-93 schrijft de columnist H.J.Wesseling over ds. Kuitert, die hij zag in het TV-programma "Tussen dag en nacht" van Maarten 't Hart: "De persoon en het werk van deze geleerde dominee waren mij onbekend. Hij behoort kennelijk tot de God-is-dood-en-ik-voel-me-zelf-ook-niet-honderd-procent-in-orde-school, waarvan het niet hoeft in iets te geloven, zolang wij maar samen op weg zijn, elkaar proberen te verstaan en vast te houden en een stuk medemenselijkheid in de kerk brengen. Het wonderlijke is niet, dat mensen al deze zoetsappige lariekoek en ergerlijke woordenbrij te berde brengen, maar daarbij kijken met een blik van: wat ben ik toch open en begripvol, wat zeg ik het toch mooi en zie ik er eigenlijk niet heel fraai en medemenselijk uit.

> Personen afbreken behoort tot de richting tegenovergesteld aan de convergentie, die het teilhardiaanse bewustzijn volgt. In wezen legt dit de kiem voor haat en nijd en oorlog. In *Teilhard de Chardin en Kerstmis* (blz. 3-6) verwoorden wij op geheel andere wijze kritiek op stromingen in de kerken, die de goddelijkheid van Christus 'aanvechten' zoals dominee Kuitert.

< In NRC-Handelsblad van 7,14 en 28-10-93 werd naar aanleiding van een artikel van R.E.J.Ryder in *British Medical Journal* (18-9) gereageerd met het stuk "Geboorteregeling op z'n rooms-katholieks zo slecht nog niet" en vijf goed onderbouwde weerleggingen daarvan. Kunstmatige geboortebeperving (condoom, pil, spiraaltje) zou het antwoord zijn op het probleem van een groeiende wereldbevolking. Maar de katholieke kerk, die alleen geboorteregeling via de zogenaamde 'natuurlijke methode' van periodieke onthouding toestaat, verbiedt dit. Ryder haalt onderzoeken aan, waaruit blijkt dat de natuurlijke methode niet slechter scoort dan de kunstmatige, mits er wordt voldaan aan goede voorlichting en motivatie.

> De kern van de hele discussie is, dat er nog steeds - ondanks Teilhards opvattingen over de culturele evolutie als verlengstuk van de biologische - onderscheid wordt gemaakt tussen natuur en kunst. Alles wat aan ons bewustzijn ontspringt, heeft zijn natuurlijke oorsprong in ons brein. Ook de techniek is dus iets natuurlijks. Elke techniek kan in twee richtingen worden aangewend: in liefde voor het leven en de mens(heid) en louter uit eigenbelang. Pas dat laatste is materialistisch en onderhevig als alle materie aan entropie (verval). Dit inzicht geeft ruim baan aan al onze experimenten, al is er de zware toetssteen van de wederzijdse Liefde. Als de kerk slechts op die toetssteen zou hameren, had niemand daar een probleem mee.

< In NRC-Handelsblad van 27-10-93 schrijft de columnist J.L.Heldring onder "De ander als voorwaarde": "Hoe komt het, dat na het uiteenvallen van het

communistisch wereldrijk en het einde van de Koude Oorlog er geen vrede op aarde is gekomen? [...] De verklaring is eenvoudig: Wat volken bijeenhoudt, tot bondgenootschappen en gemeenschappen samensmeedt, is niet de rede, noch minder de liefde, maar het bestaan van een - echte of denkbeeldige - gemeenschappelijke vijand, althans gemeenschappelijke bedreiging".

> Bijeenhoudt... ja, tot dusver, maar naarmate de wereld dichtgroeit (van 5,5 miljard nu naar 12 miljard in 2050), zal de gemeenschappelijke vijand niet meer de ander zijn, maar de mens zelf, die door de psychische druk van het op elkaar gepakt zitten tot het bewustzijn komt, dat het eigen belang slechts via het gemeenschappelijk belang bereikbaar is. Zo komt, wat liefde heet, op natuurlijke wijze door druk van buiten voort uit een innerlijk bewustzijn. Teilhard denkt mondiaal en niet in vijandbeelden.

> Wij ontvingen van Barbara Marx Hubbard felicitaties met het initiatief tot oprichting van een Teilhard-vereniging en twee van haar boeken, waaronder het nieuwste: *The revelation; Our crisis is a birth*. De schrijfster is voorzitter van *The foundation for Conscious Evolution*, 336 Bon Air Center 384, Greenbrae, California 94904. In 1984 stelde zij zich kandidaat voor het vice-presidentschap van de Verenigde Staten. Haar leven en werk wordt geïnspireerd door A. Maslow, Teilhard de Chardin en Buckminster Fuller. *GAMMA* komt erop terug.

> Wij ontvingen in ruilabonnement het tijdschrift *Educare*, van de Stichting universele opvoeding, redactie: Marijke Sluijter, Kanaalstraat 55-57, 7311 MN Apeldoorn. Centraal erin staat de harmonische groei en ontplooiing van alle niveaus van mens-zijn/kind-zijn: lichamenlijk, emotioneel, verstandelijk en spiritueel. Het zou op alle basisscholen van Nederland een goed uitgangspunt voor leraren zijn bij hun benadering van kinderen. Het 'wereld-basis-curriculum' van de teilhardiaan dr. Robert Muller, dat het blad in 1986 (nr.3) opnam, wordt reeds op een aantal scholen in Duitsland gebruikt. Lesmethode: Beatrice A. Flaig "Teaching human values/ Ein Beitrag zur Erziehung in menschlichen Werten". Inlichtingen: Frau Petra Börsig, Eckleberg 15, 7809 Siegelau.

> Het eerste nummer van *GAMMA*. Daarbij hoort een bloemetje, vond ons eerste lid uit Den Haag. Zij schonk de bibliotheek van de vrienden van Teilhard al eerder de 23 deeltjes, die in de jaren zestig bij de uitgeverij *Het Spectrum* als vertaling van een deel van het werk van Teilhard verschenen. Wij ontvingen inmiddels ook van dr. Terhal drie exemplaren van zijn boek *World inequality and evolutionary convergence/ A confrontation of the convergence theory of Pierre Teilhard de Chardin with dualistic integration* als aanvulling op onze bibliotheek, waaruit de leden dan weer kunnen putten. Hulde!